

**რიჩარდ უილბრეჰემი
კახეთის შესახებ**

**Richard Wilbraham
about Kakheti**

ოთარ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Otar Nikoleishvili

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

Due to its strategic geopolitical location, Georgia has always been in the center of attention of the rulers of many countries around the world. One of the clear expressions of this interest should be the fact that specially sent persons from Europe and Asia often came to Georgia on various missions. Many of them, through their writings on their travels in Georgia, have preserved important information about the situation in our country. One such figure was Richard Wilbraham, Captain of the British Army in the 19th century. Who interestingly told us about his impressions of his stay in Georgia in the book - „Travels in the Trans-Caucasian Provinces of Russia, and along the southern shore of the lakes of Van and Urumiah, in the autumn and winter of 1837.“ The work named after Richard Wilbraham has not been translated into Georgian and the information, he provided about our country has not yet been the subject of special study.

The interest in the material reflecting the presence of Richard Wilbraham in Georgia is essentially determined by the fact that it provides us with important information on issues such as: social and cultural situation in Tbilisi in the 1930s and in different regions of Georgia.

An important factor in the confidence in the authorial narrative is the fact that Richard Wilbraham was an eyewitness, or even a direct participant, in almost every important event that took place in the Tbilisi province during his stay in our country. The present article focuses only on the part of the book mentioned above, which contains impressions of his presence in Kakheti.

საკვანძო სიტყვები: რიჩარდ უილბრეჰემი, კავკასია, საქართველო, მოგზაურობა.

Keywords: Richard Wilbraham, Caucasus, Georgia, Travel.

თავისი სტრატეგიული გეოპოლიტიკური ადგილმდებარეობის გამო, საქართველო ყოველთვის იყო მოქცეული მსოფლიოს არაერთი ქვეყნის მესვეურთა ყურადღების ცენტრში. ამ ინტერესის ერთ-ერთ ნათელ გამოხატულებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ საქართველოში სხვადასხვა მისიით ხშირად ჩამოდიოდნენ ევროპისა და აზიის ქვეყნებიდან სპეციალურად წარმოგზავნილი პიროვნებები. ბევრმა მათგანმა საქართველოში მათ მოგზაურობასთან დაკავშირებით დაწერილი თავიანთი ნაშრომებით მეტად მნიშვნელოვანი ცნობები შემოგვინახა ჩვენს ქვეყანაში არსებულ მდგომარეობასთან დაკავშირებით.

სწორედ ერთ-ერთ ასეთ პიროვნებას წარმოადგენდა XIX საუკუნეში დიდი ბრიტანეთის არმიის კაპიტანი რიჩარდ უილბრეჰემი (Richard Wilbraham), რომელმაც საქართველოში თავისი ყოფნის შედეგად მიღებული შთაბეჭდილებები საინტერესოდ მოგვითხრო წიგნში – „მოგზაურობა რუსეთის ტრანსკავკასიურ პროვინციებსა და ვანისა და ურუმის სამხრეთ მხარეებში 1837 წლის შემოდგომა-ზამთარში“ (Travels in the Trans-Caucasian Provinces of Russia, and along the southern shore of the lakes of Van and Urumiah, in the autumn and winter of 1837). რ. უილბრეჰემის დასახელებული ნაშრომი ქართულად თარგმნილი არ არის და ჩვენს ქვეყანასთან დაკავშირებით მის მიერ მოწოდებული ცნობები დღემდე არ ქცეულა შესწავლის საგნად.

სამწუხაროდ, რ. უილბრეჰემის შესახებ საბაზისო ბიოგრაფიული ცნობების მოძიება ვერ მოხერხდა. მიუხედავად ამისა, იგი ნამდვილად რომ წარმოადგენდა დიდი ბრიტანეთის არმიის ერთ-ერთ თვალსაჩინო სამხედრო ფიგურას, ამაში მასთან დაკავშირებით ინტერნეტით მოპოვებული მწირი მასალითაც ვრწმუნდებით. კერძოდ, როგორც ირკვევა, რ. უილბრეჰემს სამხედრო კარიერა 1828 წელს დაუწყო. 1833 წელს იგი ლეიტენანტი გამხდარა, 1836 წელს კი კაპიტნის ჩინი მიუღია. მისი წარმატებული სამხედრო კარიერისა და სახელისუფლებო წრეებში მოპოვებული ნდობის შედეგად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ იგი დიდი ბრიტანეთის ოფიციალურ ხელისუფლებას სპეციალური დიპლომატიური მისიით გაუგზავნია სპარსეთში. როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ჩვენთვის საინტერესო ნაშრომი მას სწორედ ამ დავალების შესრულების შემდგომ სამშობლოში საქართველოს გავლით დაბრუნების დროს მიღებულ შთაბეჭდილებათა საფუძველზე დაუწერია.

საქართველოში რ. უილბრეჰემის ყოფნის ამსახველი მასალისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტიც, რომ იგი საგულისხმო ცნობებს გვაწვდის ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორცაა სოციალური და კულტურული ვითარება XIX საუკუნის 30-იანი წლების თბილისსა და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში. წინამდებარე ნაშრომში კი ზემოხსენებული წიგნის იმ მონაკვეთზე გავამახვილებთ ყურადღებას, რომელშიც ბრიტანელი ავტორი კახეთში მიღებულ შთაბეჭდილებებს მოგვითხრობს.

კაპიტანი რ. უილბრეკემი საქართველოში სპარსეთში საგანგებო მისიის დასრულების შემდგომ გამოემგზავრა და 1837 წლის 31 აგვისტოს სომხეთის გავლით შემოვიდა, აქედან კი ზუსტად ორი თვის შემდეგ, 31 ოქტომბერს, გაემგზავრა. წიგნში მკაფიოდაა გადმოცემული ის ემოციები და შთაბეჭდილებები, რაც ბრიტანელ კაპიტანს ჩვენს ქვეყანაში სტუმრობის დროს დაეუფლა. როგორც მისი მონათხრობით ვრწმუნდებით, მას საკმაოდ კარგად გაუცნია ჩვენი ქვეყანა. ამ საქმეში კი მას დიდი დახმარება იმ ფაქტმა გაუწია, რომ ამ ხნის განმავლობაში ის თბილისის გუბერნიაში მომხდარი თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენის თვითმხილველი ან სულაც უშუალო მონაწილე ყოფილა. ამის დასტურად ის ფაქტიც შეიძლება მოვიყვანოთ, რომ თბილისში ყოფნის პერიოდში ბრიტანელ კაპიტანს, კავკასიის იმჟამინდელი ხელისუფლების უმაღლეს წარმომადგენლებთან არაერთგზის შეხვედრის გარდა, შესაძლებლობა მიეცა, 1837 წლის შემოდგომაზე საქართველოში ჩამოსულ რუსეთის იმპერატორ ნიკოლოზ პირველთანაც (1796-1855) ჰქონოდა აუდიენცია რამდენჯერმე.

მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში რ. უილბრეკემის ჩამოსვლას სახელისუფლებო წრეებიდან არათუ კეთილგანწყობით არ შეხვედრიან, არამედ პირველ ეტაპზე მის თავისუფალ გადაადგილებასაც კი ზღუდავდნენ ყველანაირად. მაგალითად, სწორედ ამის გამო დარჩა კაპიტანს აუხდენელ სურვილად, ემოგზაურა სამეგრელოსა და იმერეთში, თუმცა ცოტა მოგვიანებით აღნიშნული წნეხი რამდენადმე შემცირდა, რამაც რ. უილბრეკემს შესაძლებლობა მისცა, რამდენიმე დღით კახეთს სწვეოდა.

როგორც წიგნიდან ირკვევა, ბრიტანელ კაპიტანს კახეთში სტუმრობისას კაზაკ მსახურთან ერთად სხვა თანამგზავრიც ახლდა. მართალია, წიგნის ავტორი მის ზუსტ ვინაობას არ ასაჯაროებს, მაგრამ მას გერმანელ ღვინით მოვაჭრეს უწოდებს, რომელმაც მხოლოდ რამდენიმე დღე გაატარა მასთან ერთად. რაც შეეხება თავად რეგიონს, უაღრესად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ რ. უილბრეკემი მას ღვინის სამშობლოდ მოიხსენიებს.

წიგნში საინტერესოაა აღწერილი და დახასიათებული როგორც ქართული სტუმარმასპინძლობის ტრადიცია, ისე ისტორიული მნიშვნელობის მქონე ის საცხოვრისი, სადაც ბრიტანელ კაპიტანს დროის გატარება მოუხდა. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ ისტორიული მნიშვნელობის მქონე ამ ძეგლზე საუბრის დროს ბრიტანელი კაპიტანი იმ სავალალო მდგომარეობაზეც ამახვილებს ყურადღებას, რომელშიც ქვეყანაში არსებული დუხჭირი მდგომარეობის გამო უწევდა ცხოვრება მოსახლეობას. ამ თვალსაზრისით ასევე ძალზე საინტერესოა წიგნის ის ეპიზოდიც, რომელშიც იმდროინდელ ქართველ თავადთა ყოფაზეა საუბარი. მეტად მნიშვნელოვანია ავტორისეული მონათხრობის ის ადგილიც, სადაც ბრიტანელი მოგზაური ქალთა შესახებ საუბრობს და მათ იმდროინდელ მდგომარეობას ირანში ამ თვალსაზრისით არსებულ ვითარებას ადარებს. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს წიგნიდან:

„ჩვენი მასპინძელი ახალგაზრდა ქართველი თავადი გახლდათ; მისი პრიმიტიული საცხოვრებელი თელავში ნანგრევებად ქცეული იმ ციხე-სიმაგრის ერთ-ერთ კუთხეში იყო განთავსებული, რომელიც საქართველოს უკანასკნელი მეფის, მამაცი და უიღბლო ერეკლეს საბოლოო ციტადელს წარმოადგენდა. უფრო უბრალო არქიტექტურული ნიმუშის ნახვა, როგორც ეს სახლი გახლდათ, ძნელი წარმოსადგენი იყო: ოთახი, სადაც ჩვენ ვისხედით, მაქსიმუმ თორმეტი კვადრატული ფუტი თუ იქნებოდა და იქ მხოლოდ გრძელი, ვიწრო ფორმის მერხი და მაგიდა იდგა; ხის კედლები კირხსნარით იყო დამუშავებული და ძნელად უმკლავდებოდა წვიმას, რომელიც ნიაღვრად ჩამოდიოდა. მიუხედავად ამისა, თავადის სტატუსი, რომელიც ჩვენს მასპინძელს გააჩნდა, მუშათა კლასზე მაინც მაღლა იდგა: მას ჰქონდა ვენახი, სადაც თავის მსახურებთან ერთად მუშაობდა და რომლის მოსავლითაც იგი ცხოვრობდა. სპარსეთის მსგავსად, ქალები საოჯახო საქმიანობას ეწეოდნენ და გარეშე თვალს იყვანენ მოფარებულები. თუკი რომელიმე მათგანი მცირე ხნით სახლის კარს გარეთ გამოჩნდებოდა, იგი აუცილებლად მოსასხამში იქნებოდა გახვეული თავიდან ბოლომდე. ჩვენი მასპინძელი ძალზე სტუმართმოყვარე აღმოჩნდა ამ სიტყვის სრულყოფილი გაგებით და დამღლელი დღის შემდეგ ჩვენ არ გვქონია რაიმე გაუგებრობა თანხის გადახდასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით - გემრიელი ღვინის მირთმევის შემდეგ“ (Wilbraham 1839: 189-190).

ვფიქრობ, ქართული ყოფის საფუძვლიანად მცოდნე მკითხველს არგუმენტირებული განმარტება არ დასჭირდება საიმისოდ, ბრიტანელი ავტორი ქართველ ქალთა მდგომარეობის ამგვარი აღწერით აშკარად მცდარ ინფორმაციას რომ გვაწვდის და მათ ასეთ დისკრიმინაციულ პირობებში არასოდეს რომ არ უწევდათ ცხოვრება.

ქართული სტუმარმასპინძლობის განსაკუთრებულობას რ. უილბრეჰემი სიღნაღში მის სტუმრობასთან დაკავშირებული ეპიზოდის მოთხრობის დროსაც უსვამს ხაზს. კახეთის ამ ლამაზ ქალაქში ყოფნისას მისთვის მასპინძლობა თავად სიღნაღის მაზრის ხელმძღვანელს გაუწევია, რომელსაც წიგნის ავტორი, შეცდომით, ოლქის გუბერნატორად მოიხსენიებს. ბრიტანელი კაპიტნის თქმით, მასპინძელთან საერთო ენის გამონახვა და მასთან თბილი ურთიერთობის დამყარება თვით საერთო საკომუნიკაციო ენის არარსებობის შემთხვევაშიც კი გამხდარა შესაძლებელი. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ სიღნაღელ ქალთა მდგომარეობაზე საუბრის დროს რ. უილბრეჰემი ზუსტად იმეორებს თელაველ ქალებთან დაკავშირებით მოწოდებულ ინფორმაციას. ნათქვამისათვის მეტი სიცხადის მისაცემად დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს ტექსტიდან:

„მაღალ ვენახებში მიმავალი გზის გავლა თითქმის შეუძლებელი გახდა... მშობლიური ქვეყნის უდაბნოს ნაჩვევი ჩემი პატარა არაბული ცხენი მძიმე-მძიმედ, არაქათის გამოცლამდე, მიდიოდა; წვიმა კი კვლავაც ძლიერდებოდა. თელავიდან სიღნაღში მიმავალ გზაზე მხოლოდ კაზაკ კომპანიონთან ერთად ყოფნა მომაბეზრებელი აღმოჩნდა... ქალაქში

შესვლისთანავე იგი (კაზაკი კომპანიონი – ო. ნ.) ოლქის გუბერნატორის სახლისკენ გავგზავნე, რათა მისთვის ეთხოვა, რამდენიმე ხნით ჩემთვის ბინა რომ მოექირავებინა. იგი ძალიან ღირსეული კაცი აღმოჩნდა და თავის სახლში მიმიპატიჟა, სადაც იმდენად კომფორტულ ოთახში მოვეწყვე, რომლის მსგავსიც კარგა ხნის ნანახი არ მქონდა. ქალის ხელი იქ ყველაფერს ეტყობოდა. ჩემი მასპინძელი რუსი იყო და არცერთ სხვა ენაზე არ შეეძლო საუბარი. ამას ემატებოდა ისიც, რომ არც მთელ სიღნაღში მოიძებნა ვინმე ისეთი, ვინც თარჯიმნობას გამიწევდა. მიუხედავად ამისა, შესტიკულად იტა და იმ რამდენიმე რუსული სიტყვით, რომელიც ამ ხნის განმავლობაში ვისწავლე, ჩვენ ძალიან კარგად გავუგეთ ერთმანეთს და სასიამოვნო ვახშმის შემდეგ ძალზე ბედნიერი გავემართე ჩემს უჩვეულოდ დიდებულ საწოლში“ (Wilbraham 1839: 194-196).

რ. უილბრეჰემის რამდენიმე დღიანი ექსკურსია კახეთში ოქტომბრისთვის დასაწყისში განხორციელდა და ამ რეგიონისათვის უმნიშვნელოვანეს პერიოდს, რთველს დაემთხვა. აქედან გამომდინარე, ბრიტანელი კაპიტანი რთველთან დაკავშირებული ყველა იმ პროცესის უშუალო თვითმხილველი გახდა, როგორცაა ყურძნის კრეფა და ღვინოდ დაწურვა, მაჭრის ტიკებში შენახვა და სარეალიზაციოდ გამზადება და ა. შ. წიგნის ავტორი, ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილის გარდა, იმაზეც ამახვილებს ყურადღებას, თუ რამდენად დიდ ადგილს იკავებდა ღვინო ქართველი კაცის ყოველდღიურ ცხოვრებაში:

„თელავში ჩვენი მისვლა რთველის პერიოდს დაემთხვა, თუმცა გადაუღებელმა წვიმებმა ხალხის შრომა შეაჩერა; ამდენად, მე ღვინის დაყენების პროცესის მომსწრე გახდი. ეს შეიძლება ითქვას, რომ ძალიან მარტივია... მე ასევე დავაგემოვნე ბოთლში ჩამოსხმული რამდენიმე წლის ბრწყინვალე ღვინო. ის იყო საოცარი და სასიამოვნო არომატის მქონე სასმელი.

ქართველებს მსოფლიოში ყველაზე მაგარი მსმელების რეპუტაცია აქვთ: ყოველდღიური დოზა, რომლის გარეშეც მშრომელ კაცს მუშაობა არ შეუძლია, ოთხი ბოთლია; უფრო მაღალი საზოგადოებრივი კლასის წარმომადგენლები კი ამ რაოდენობასაც აჭარბებენ...

ჩემი იმედი კარგ ამინდთან დაკავშირებით უმაღვე გაქარწყლდა: ღრუბლებმა დაბლა დაიწია და ძლიერი წვიმა დაიწყო. შემდეგ რამდენიმე წუთით გადაიკარა და შესაძლებლობა მომეცა წარმომედგინა, თუ რამდენად საოცარი იქნებოდა ეს პეიზაჟი მშვენიერ ამინდში. ჩვენ რამდენიმე ლამაზი სოფელი გავიარეთ თავის მაღალსახურავიანი და ფართო ვერანდიანი სახლებით. თითოეული მათგანი მდინარის სანაპიროს შემადგენელ ადგილზე იდგა და სამხრეთისკენ იცქირებოდა... მიუხედავად ცუდი ამინდისა, ყველაფერი ძალზე ხალისიანად გამოიყურებოდა: ქალები ჯგუფ-ჯგუფად თავთავიანთ საცხოვრებელს შეფარებოდნენ; რქოსან საქონელ შებმული უამრავი ვაგონი კი, რომელზეც ახლადდაწურული ღვინო მოეთავსებინათ, თბილისისკენ მიემართებოდა. აღსანიშნავია,

რომ კასრების ნაცვლად საქართველოში ღვინოს კამეჩის ტყავში ინახავენ“ (Wilbraham 1839: 191-194).

მოკლედ, ასეთია რიჩარდ უილბრეჰემის წიგნის კახური ეპიზოდი. მიუხედავად მოცულობითი სიმცირისა, ვფიქრობთ, იგი ახალი შტრიხებით შეავსებს და გაამდიდრებს ჩვენი ქვეყნის ამ მხარესთან დაკავშირებით უცხოელ ავტორთა მიერ მოწოდებულ ცნობებს.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

Wilbraham 1839: Wilbraham R., *Travels in the Trans-Caucasian Provinces of Russia, and along the southern shore of the lakes of Van and Urumiah, in the autumn and winter of 1837.* London, 1839.

http://az.lib.ru/b/berzhe_a_p/text_1876_imperator_nikolay_na_kavkaze.shtml